

храму й досі вражає синтез живопису (хоч розписи кілька разів поновлювалися) і архітектури – сліди пензлів лежать на площинах гігантських дугоподібних пілонів. Вівтарна частина була оздоблена живописом, який належить до найкращих зразків староукраїнського наддніпрянського монументального мистецтва. Крім релігійних сюжетів на теми страстей Христових, Страшного суду, Старого Завіту, Апокаліпсису, Вселенських соборів, семи таїнств, композицію прикрашали портрети князя Володимира, Петра I, Олексія I, Стефана Яворського, Дмитрія Туптала та ін. Сіро-жовті живописні композиції посилюють звучання архітектурних форм. Живопис сьогодні ледве простежується. Рука часу безжально стирає зі стін темпераментні народні типажі, експресивні зображення пейзажів, веж.

За час будівництва храму в історії України відбулися події, що позначалися на долях багатьох людей. Спроба Івана Мазепи за допомогою шведського війська вирватися з міцних обіймів російського царя-реформатора закінчилася поразкою гетьмана та розгромом шведів під Полтавою у 1709 році. Ця драматична подія та репресії, що обрушилися після того на українську старшину, багатьох примусили шукати засобів, щоб виправдати себе перед швидким на розправу царем-переможцем. Так і Яворський, який раніше писав велеречиві панегірики на честь І.Мазепи, був змушений у листопаді 1708 р. проголосити йому анафему у Московському Успенському соборі. А в новозбудованому ніжинському монастирі його фундатор розпорядився спорудити своєрідний пам'ятник на честь Полтавської баталії: в іконостасі Благовіщенського собору вмістили ікону з тріумфальним портретом царя Петра.

Іван Костенко (Чернігів)

ІНСТИТУТСЬКА СВЯТО-ОЛЕНСАНДРІВСЬКА ЦЕРКВА В НІЖИНІ

Як відомо, Ніжинську Гімназію вищих наук князя Безбородька відкрили у 1820 році. Але при ній не було церкви і гімназисти відвідували грецьку Всіхсвятську або Спасо-Преображенську. Це було незручно, особливо у непогоду. Тому 1 серпня 1822 року ректор Гімназії І.С.Орлай написав почесному попечителю навчального закладу графу О.Г.Кушелеву-Безбородьку листа із проханням відкрити церкву у приміщенні навчального закладу.

З подібним клопотанням звернулися й у Священний Синод, який дозволив у Гімназії вищих наук “устроить церковь в приличном зале во имя святого Александра” (священномученик Олександр із міста Підни у Македонії проповідував вчення Христа і просвіщав еллінів).

Церкву освятили 14 березня 1824 року, в день народження графа О.А.Безбородька. У спеціальному журналі урочисто зафіксували день відкриття церкви й залишили свої підписи директор гімназії, Іван Орлай, законовчитель протоієрей Павло Волинський, професор політичних наук Михайло Білевич, старші професори Парфеній Нікольський, Кирило Мойсеев, Казимир Шапалинський, молодші професори Семен

Андрущенко, Іван Ландражин. Із вихованців серед підписантів – Яновський (майбутній письменник Микола Васильович Гоголь).

У 1836 році Свято-Олександрівська церква частково згоріла і ліцеїсти були змушені тимчасово відвідувати Успенську. Відновлена інститутська церква була тільки у 1870 році. 1 серпня цього ж року чернігівський і ніжинський архієпископ Варлаам, соборний протоієрей і благочинний отець Чернявський із настоятелем храму отцем Захарієм Шморгуновим і духовником отцем Артемоном Коломійцевим вдруге освятили храм.

У 70-80-х роках ХІХ ст. церква збагатилася оздобленням і прикрасами. Тоді оновили ризницю, черниці Введенського дівочого монастиря пошили ризу, золотар Нефедов власним золотом і сріблом заново оздобив Євангеліє, єпископ Серапіон подарував ікону Божої матері, дружина магістра богослов'я, протоієрея А.Ф.Хойнацького – Києво-печерську ікону Успіння Божої матері, відомий краєзнавець А.І.Кулжинський – біле газетове покривало, вихованці ліцею брати Іван та Антон Войцеховичі пожертвували великий бархатний килим та ін. Церкві пожертвували також 26 ікон, які передав Лицею граф О.Г.Кушелев-Безбородько. Їх детально описав у книзі “Институтская Свято-Александровская церковь в городе Нежине” (Чернігів, 1877) уже згадуваний А.Ф.Хойнацький. У 1875 році збудували дерев'яну дзвіницю й оновили іконостас, який, за свідченням А.Ф.Хойнацького, був дуже красивим, величним і оригінальним.

У Свято-Олександрівській церкві традиційно відзначали усі урочистості навчального закладу: день заснування Гімназії, зміну статусу закладу, храмові свята, у яких брали участь почесний попечитель граф О.Г.Кушелев-Безбородько, а після його смерті – попечитель граф А.А.Мусін-Пушкін. Бував тут і міністр освіти граф Д.І.Толстой. Тут же проходили щорічні поминальні відправи за засновниками графами І.А.Безбородьком, О.Г.Кушелевим-Безбородьком, померлими професорами і студентами.

Усі законовчителі і священники інститутського храму були високоосвіченими людьми. Зокрема, автор книги про інститутську церкву А.Ф.Хойнацький закінчив Волинську духовну семінарію і Київську духовну академію, був магістром богослов'я, дійсним членом Московського товариства любителів духовної освіти, членом церковно-археологічного товариства Нестора-літописця. Церковний староста, як правило, мав учене звання професора.

Хористами церкви були вихованці вищої школи, церковним хором керували А.В.Добіаш, а згодом Н.І.Домородський.

Церква була розміщена у південному флігелі інституту (у 1920 роках там містився музей, а тепер це клуб). Вона мала троє дверей. Перші, найближчі, вели у вівтар. Другі, парадні, у саму церкву, треті – у притвор. Сама церква складалася із чотирьох залів, поділених між собою арками. Передвівтарна зала з арками, які до неї прилягали, була оздоблена під штучний мармур темно-жовтого кольору. У такий же тон пофарбовані амбразури у вікнах. Стіни – мигдального кольору.

На стелі у церкві – розписи: у вівтарі “Дух святий”, у вигляді красивої кайми різні атрибути ветхозавітного і новозавітного богослужіння із чотирма медальйонами по кутках, на яких зображено Ноя, що приносить жертву після потопу, Авраама, який

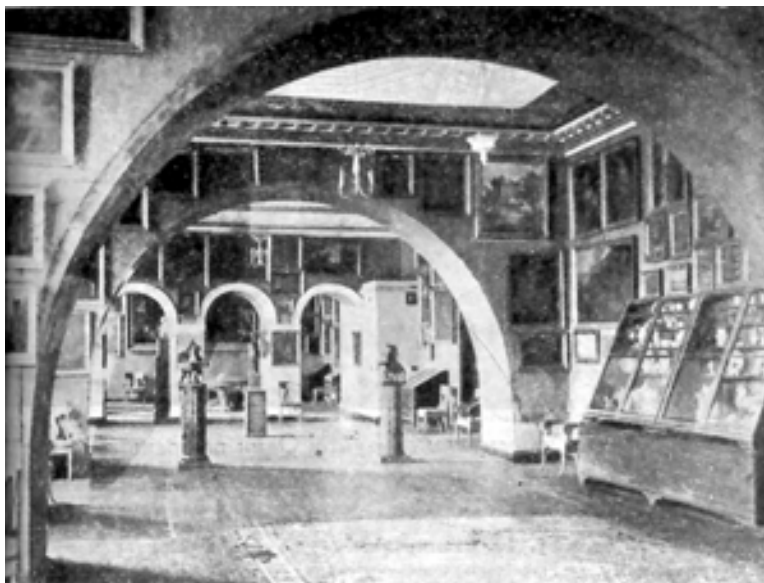
принносить у жертву свого сина Ісаака, Мойсея, коли він приймає від Бога скрижалі Завіту, Давида із музичним інструментом.

У центрі храму висіла старовинна люстра на 6 свічок, оздоблена кришталевими інкрустаціями-подарунок графа О.Г.Кушелева-Безбородька.

Тут було понад 30 ікон. Особливою шаною користувалася ікона “Святі Кирило й Мефодій”, взята у золоту раму. Цю ікону подарував колишній стипендіат Кирило-Мефодіївського братства у Санкт-Петербурзькому університеті І.Н.Михайловський. Ікону Олександра Невського написав учитель гімназії, Художник Р.К.Музиченко-Цибульський. Батьки покійного професора математики ліцею Івана Забугіна подарували ікону “Муки Спасителя” у срібній і золотій оздобі. Особливу мистецьку вартість мала ікона “Спаситель вручає ключі святому апостолу Петру” школи Миколи Пусена.

Крім того, велику цінність мали також ризниця та церковне начиння. Усе воно було зроблено із золота і срібла, інкрустовані благородними металами.

У церкві також були книги для богослужіння, видані у Києві у XVIII-XIX ст. а також “Евангелие большое Московской печати 1796 года” у срібній та позолоченій оправі, отримане від графа О.Г.Кушелева-Безбородька, різні речі та ритуальні реквізити, подаровані професорами, студентами, жителями міста та губернії. На жаль, у післяреволюційні роки Свято-Олександрівську церкву закрили і всі цінності розтягли і знищили.

В 1920-х роках у приміщенні інститутського храму Св.Олександра Воїна розміщувався зал церковних старожитностей Ніжинського окружного музею